

de wetenschapstheoretische en methodologische grondslagen aan de orde en de religieus-antropologische vooronderstellingen die in *Karakter en aanleg* een rol hebben gespeeld. Het zesde hoofdstuk is gewijd aan de geloofs- en godsopvattingen, die aan het boek ten grondslag liggen. Van Belzen begint overigens dit hoofdstuk met de interpretaties van Rümkes betoog van vier vooraanstaande godsdienstpsychologen c.q. theologen: Ph. Kohnstamm, Han Fortmann, H. Faber en P.J. Roscam Abbing. In hoofdstuk 7 wordt allereerst beschreven hoe het boek toentertijd ontvangen is en vervolgens welke invloeden ervan zijn uitgegaan op de (ontwikkeling van de Nederlandse) godsdienstpsychologie. In het volgende hoofdstuk wordt nagegaan of en in hoeverre *Karakter en aanleg* gezien kan worden als een 'persoonlijk document', waarin 'de hele Rümke naar voren (kon) komen: de fenomenoloog, de psycho-analytisch georiënteerde, de sterk persoonlijk, zelfs biografisch werkende en schoon schrijvende psycholoog-psychiater' (p.242). Het negende hoofdstuk tenslotte – onder de temidden van de overige werktitels wat gezochte aanhef 'de glimlach van de sfinx' – bevat de samenvatting en slotbeschouwing. Naast een literatuurlijst, een persoons- én een trefwoordenregister, die het boek zeer toegankelijk en overzichtelijk maken, is als bijlage een beknopte samenvatting van *Karakter en aanleg* opgenomen.

Met deze studie heeft Van Belzen, zoals op grond van zijn voorgaande publicaties ook wel te verwachten was, opnieuw gedegen werk geleverd. Met zijn aanpak weet hij inderdaad aannemelijk te maken, dat Rümke en zijn werk anders beoordeeld moet worden dan tot nu toe gebeurt. Van Belzen laat zien, dat Rümke niet 'christelijk' was in de gebruikelijke zin van het woord, maar dat hij eerder 'humaan' was en als erudiete, humanistisch-literaire psychiater op zoek naar de mens en het menselijke. Voor godsdienstpsychologie had Rümke echter geen speciale belangstelling en in zijn overig werk kwam religie in feite niet aan de orde. Volgens Van Belzen is *Karakter en aanleg* dan ook geen wetenschappelijk getoetste beschrijving van de ontwikkeling van het individuele christelijk geloof, maar formuleert Rümke daarin enkel zijn ideeën over het universeel en natuurlijk proces dat aan een dergelijke ontwikkeling ten grondslag ligt. Dat het boek niettemin in brede kring is opgevat als een 'psychologische apologie' van het christelijk geloof verklaart Van Belzen vanuit het 'tijdsgewricht', dat ieder toestond in deze 'zo positieve' tekst te zien wat men er graag in wilde zien.

Tenslotte: met deze studie over *Rümke, religie en godsdienstpsychologie* heeft Van Belzen een belangrijke nieuwe bijdrage geleverd aan de Nederlandse godsdienstpsychologie. Het boek is overigens niet alleen voor beoefenaars van